

УДК 37.09- 054.62:811.161.1

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ВПРАВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ

Лисенко І.О.

Харківський національний університет радіоелектроніки

Досліджено теоретичні питання застосування методу вправ під час вивчення російської мови іноземними студентами. Проаналізовано дослідження вітчизняних та зарубіжних педагогів щодо використання методу вправ. Визначено використання методу вправ відповідно до основних етапів заняття, враховуючи специфіку навчання іноземних студентів. Наведено приклади вправ, виконання яких дозволяє студентам усвідомити ситуації спілкування та засвоїти мовний і мовленнєвий матеріал. Зазначено типи завдань, які сприяють удосконаленню мовних та мовленнєвих компетентностей.

Ключові слова: метод навчання мови, метод вправ, традиційні та інноваційні методи, класифікація методу вправ, викладання мови у закладах вищої освіти, вивчення російської мови іноземними студентами.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Проблема навчання іноземних студентів російської мови полягає в доборі найбільш ефективних методів навчання, яким є метод вправ. Метод вправ – традиційний

для вивчення мови, який ґрунтується на багаторазовому повторенні певних дій та операцій задля набуття необхідних мовних та мовленнєвих умінь та навичок. Це один із методів, без яких не можливе успішне вивчення мови. Виконання вправ дозволяє студентам усвідомити ситуації

спілкування та засвоїти різноманітні варіації штампів та кліше, що побутують у російській мові та охоплюють побутову і фахову сфери життя. Від майстерності викладача, що виявляється в ефективному доборі та використанні цього методу, залежить в цілому рівень засвоєння мовного матеріалу. Тож питання використання зазначеного методу має розглядатися як у площині різноманітності його використання на різних етапах занять, так і в удосконаленні фахової компетентності викладача.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми. Метод вправ неодноразово ставав об'єктом наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних педагогів. Поряд з багатьма варіантами визначень методу навчання мови увага дослідників прикута до класифікації та інноваційного використання методу вправ у нових реаліях навчання студентів. Щодо визначення методу навчання мови можна частково погодитися з Л. Федоренко, яка зазначає, що «методи навчання мови – це способи роботи вчителя і залежні від них способи роботи учнів з дібраним для вивчення мовним матеріалом» [2, с. 55]. У такому визначенні: 1. позиція того, хто навчається мови (студента) є пасивною; 2. визначення не обіймає творчих вправ, зводячи їх добір та використання на заняттях та в позааудиторний час до репродуктивного рівня.

Ближчим до цілей навчання російської мови іноземних студентів є визначення методу навчання мови, дане І. Олійником: «методи навчання – це об'єднана в одне ціле діяльність учителя й учнів, спрямована на засвоєння мовних знань, умінь і навичок, на організацію пізнавальної діяльності учнів» [1, с. 3]. Погоджуємося з визначенням, даним методу навчання мови Є. Ітельсоном, який вбачає у ньому «систему методичних прийомів, побудова яких визначається цілями навчання, загальнодидактичними принципами, характером навчального матеріалу і особливостями джерел навчальної інформації» [4, с. 17]. Таке визначення задовольняє головну мету навчання російської мови іноземних студентів – сформувати активну позицію студента до вивчення мови, виробити потребу в самостійному удосконаленні отриманих мовних та мовленнєвих компетентностей.

Під час вивчення російської мови іноземними студентами прийнятною може бути таке визначення методу вправ як такий, що відображає самостійність отримання знань дорослими людьми та постійну потребу у її удосконаленні на побутовому, а згодом – і професійному підґрунті. Її авторство належить В. Онищуку. На користь запропонованого визначення учений наводить такі аргументи: він вважає, що «методи навчання становлять систему взаємопов'язаних видів діяльності» [3, с. 4] викладача та студентів, з одного боку – це прийоми викладання (робота викладача), з іншого – прийоми учіння (робота студентів), а кожний прийом становить систему дій та операцій викладача та студентів, які «визначаються раціональною послідовністю і цілеспрямованістю» [3, с. 6].

Загальноприйнятною в педагогіці є така класифікація вправ:

1. За спрямованістю діяльності:

а) вправи на прийом та видачу інформації: репродуктивні, рецептивні; рецептивно-репродуктивні, продуктивні; рецептивно-продуктивні.

б) вправи на формування умінь і навичок: комунікативні (або мовленнєві); умовно-комунікативні (або умовно-мовленнєві); некомунікативні (або мовні).

2. За характером діяльності:

в) за характером виконання: усні та письмові;

г) за функцією у навчальному процесі: тренувальні, контрольні;

д) за місцем виконання: аудиторні та позааудиторні.

Але у роботі з іноземними студентами є специфіка, яку, на нашу думку, не повністю відображає подана вище класифікація вправ.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наведена вище класифікація методу вправ в цілому задовольняє процес навчання іноземних студентів, однак лише частково охоплює педагогічні цілі використання методу. Залишається поза увагою така важлива функція методу вправ як розвивальна. Будь-яке навчання розвиває в першу чергу завдяки тому, що вчення є діяльністю, а особистість розвивається в процесі діяльності.

Мета статті полягає в аналізі використання методу вправ відповідно до потреб іноземних студентів; у виборі класифікації зазначеного методу, враховуючи специфіку навчання іноземців; в аналізі традиційних та інноваційних підходів до використання методу вправ під час вивчення російської мови іноземними студентами.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи той факт, що вправи на основних етапах заняття несуть необхідну інформацію, яку студент сприймає, аналізує та використовує у комунікації, також специфіку робочих навчальних програм вивчення російської мови як іноземної, проаналізуємо використання методу вправ відповідно до основних етапів заняття [5, с. 60].

Підготовчі вправи застосовують на етапі підготовки до активно-пізнавальної діяльності студентів із метою забезпечення психологічної підготовки до сприймання нового матеріалу. Підготовчі вправи допомагають актуалізувати набутий практичний мовний і мовленнєвий досвід. Цікавими для студентів-іноземців є вправи-промови, які можна впроваджувати в структуру заняття на різних його етапах (наприклад, розважальні: цікаві історії з життя, конкретні драматургічні факти; інформаційні: пояснення сутності явища, предмета, факту; для студентів, що мають достатній комунікативний досвід, цікавими будуть теми щодо лексичного значення слів, їх походження та сфери використання тощо).

Запропоновані *вступні і пробні вправи* доцільно використовувати на етапі введення нового навчального матеріалу та безпосередньо після ознайомлення студентів із новим навчальним матеріалом на етапі первинної перевірки його розуміння. Використання вступних і пробних вправ має допомагати студентам формувати нові мовні та мовленнєві уміння і навички, застосо-

увати теоретичні знання на практиці. На етапі введення нового навчального матеріалу можна використовувати в комунікативній формі тематичні та ситуативні тексти, комунікативні діалоги. Особливого значення набуває використання реальної навчальної ситуації. Наприклад, на занятті за темою «Родовий відмінок» при поясненні структури «Это книга друга» використовуємо реальну навчальну ситуацію, вказуючи на предмети, що належать студентам: «Это книга Жана. Это словарь Анны» і пропонуємо записати питальну форму структури: «Чья это книга?» – «Это книга Жана», «Чей это словарь?» – «Это словарь Анны». У вступних і пробних вправах для тренування цієї граматичної форми використовуємо групи іменників із значенням особи російських чоловічих та жіночих імен, зазначивши, що вони змінюються так, як і загальні. Наприклад: «Это книга Николая», «Это книга Шарля».

До вправ для первинної перевірки належать вправи на розпізнання, відтворення вже знайомих студентам одиниць мови в нових, дещо змінених умовах. На етапі первинної перевірки є ефективними вправи за аналогією, коли студентам-іноземцям надано зразок, алгоритм, за яким вони мають утворити нове слово (словосполучення, речення), скласти діалог, речення певної конструкції тощо.

Тренувальні вправи дають змогу сформуванню в іноземних студентів вміння і навички та закріпити їх. Відповідно до характеру завдань розрізняють вправи за зразком, за інструкцією, за завданням на конструювання і моделювання мовних одиниць, заміну одних форм чи конструкцій іншими. Наприклад:

а) вправа за зразком: «Составьте упражнения по образцу: 1. Я знаю Мари. Она подруга Анны. 2. Андрей – мой друг. Комната Андрея на втором этаже».

б) вправа за аналогією, інструкцією: «Составьте диалоги по аналогии с представленными: 1. – Это ручка Джона? – По-моему, Амина. 2. Ты не знаешь, чья это книга? – По-моему, это книга Марии. – А может быть Джона? – Нет. Марии».

в) вправа за завданням – це найскладніший вид тренувальних вправ для студентів-іноземців. Під час їх виконання студенти добирають приклади на певну граматичну форму, виписують із підручника, іншого тексту відповідний матеріал, привчаються до різних форм (словникових, вибіркового, пояснювальних) диктантів тощо. Вправи такого типу проводяться тоді, коли студенти в основному оволоділи потрібними прийомами роботи й можуть застосовувати їх самостійно. Робота викладача як організатора навчального процесу обмежується чітким формулюванням завдання і мети роботи, визначенні відповідного матеріалу, а дії, прийоми, операції, послідовність їх застосування студенти визначають самостійно. До таких вправ належать різні невеликі за обсягом самостійні практичні завдання – складання схем, таблиць порівняльного чи узагальнюючого характеру.

До завершальних вправ на етапі узагальнення та систематизації знань належать творчі та проблемні завдання, а також завдання ко-

мунікативного типу. Творчі завдання передбачають застосування набутих умінь і навичок у нових умовах, пов'язаних з творчою уявою і розраховані на варіативність та індивідуальність виконання: складання речень, творів-мініатюр, написання різних за обсягом переказів і творів. Приклади: «Напишите сочинение «Мой родной город», «Расскажите друг другу (в соответствии с реальной действительностью), что есть в вашем родном городе и чего нет».

Контрольні вправи для підсумкового контролю на заняттях з російської мови з іноземними студентами мають на меті використання мовного матеріалу в процесі комунікації. Приклади:

а) Ответьте на вопросы отрицательно. Используйте личные местоимения в родительном падеже. Модель: – У вас есть ручка? – У меня нет ручки.

б) Закончите предложения: 1. Вот студент, который _____.

в) Напишите слова в нужной форме: 1. У тебя много (друзья) _____ в этом городе?

г) Вставьте предлоги: из, с, посреди, от, около, недалеко от, возле: Ахмед пришел _____ поликлиники _____ врача.

д) Напишите указательные местоимения в нужной форме: Остановка троллейбуса находится недалеко от _____ университета.

е) Вместо пропусков напишите прилагательные в нужной форме: старый, новый, центральный, медицинский, студенческий, подготовительный. Мои друзья учатся в _____ университете.

ж) Ответьте на вопросы: Когда начинается учебный год в вашей стране? тощо.

Зміст завдань цілком відповідає програмі, дає змогу перевірити рівень засвоєння знань студентами.

Враховуючи специфіку аудиторії, доцільно буде додати до такої класифікації вправ різноманітні бесіди викладача зі студентами (евристична, репродуктивна, узагальнююча, аналітично-синтетична, підготовча, повторювальна, контрольньо-корекційна). Із підготовленою аудиторією іноземних студентів, які володіють основами мови, має сенс організація бесіди з елементами дискусії, круглий стіл з обговоренням питань, мета проведення яких є спостереження студентів над мовою, усвідомлення ситуації спілкування.

Висновки і пропозиції. Зміст і специфіка використання методу вправ зумовлюється особливостями суб'єктів навчання (студентів, їх запитів), співвідношенням у робочому навчальному плані та програмі знань теоретико-пізнавального характеру і кола практичних мовно-мовленнєвих умінь та навичок, якими мають оволодіти студенти в результаті вивчення дисципліни та урахуванням закономірностей, принципів вивчення матеріалу. Тож на сьогодні метод вправ цілком задовольняє сучасні реалії підготовки іноземних студентів до комунікації в межах побуту і професії. Творчість та майстерність викладача у виборі того чи іншого різновиду вправ дозволить досягти ефективності кожного заняття з іноземними студентами. Ця тема набуває подальшого розвитку в наступних публікаціях.

Список літератури:

1. Біляєв О.М. Спостереження над мовою як метод навчання // Українська мова і література в школі. – 2014. – № 3. – С. 2–6.
2. Гончаренко Н.М. Самостійна робота з підручником як метод навчання мови // Українська мова і література в школі. – 2004. – № 3. – С. 54–59.
3. Козіна К. Інноваційні технології на уроках словесності // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2016. – № 27. – С. 3–7.
4. Кучерук О. Сучасні технології навчання мови як методична проблема // Українська мова і література в школі. – 2016. – № 6. – С. 17–21.
5. Крючкова Л.С. Практическая методика обучения русскому языку как иностранному. [Учеб. пособ. для препода.] // Л.С. Крючкова, Н.В. Мощинская. – М., 2009. – С. 60.

Лысенко И.А.

Харьковский национальный университет радиоэлектроники

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДА УПРАЖНЕНИЙ ПРИ ИЗУЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА ИНОСТРАННЫМИ СТУДЕНТАМИ**Аннотация**

Исследованы теоретические вопросы применения метода упражнений при изучении русского языка иностранными студентами. Проанализированы исследования отечественных и зарубежных педагогов по использованию метода упражнений. Определены использования метода упражнений в соответствии с основными этапами занятия, учитывая специфику обучения иностранных студентов. Приведены примеры упражнений, выполнение которых позволяет студентам осознать ситуации общения и усвоить языковой и речевой материал. Определены типы заданий, которые способствуют совершенствованию языковых и речевых компетенций.

Ключевые слова: метод обучения языку, метод упражнений, традиционные и инновационные методы, классификация метода упражнений, преподавание языка в высших учебных заведениях, изучение русского языка иностранными студентами.

Lysenko I.O.

Kharkiv National University of Radio Electronics

APPLICATION OF THE RIGHT METHOD FOR THE STUDY OF THE RUSSIAN LANGUAGE OF FOREIGN STUDENTS**Summary**

The theoretical questions of the application of the method of exercises in the study of Russian by foreign students are investigated. Studies of domestic and foreign teachers on the use of the exercise method are analyzed. The use of the method of exercises is determined in accordance with the main stages of the session, taking into account the specifics of the training of foreign students. Examples of exercises are given, the implementation of which allows students to understand the situations of communication and to acquire linguistic and speech material. The types of tasks that contribute to the improvement of linguistic and speech competencies are indicated.

Keywords: method of teaching the language, method of exercises, traditional and innovative methods, classification of the method of exercises, language teaching in higher education institutions, studying of the Russian language by foreign students.